
THE ROLE OF ART IN THE EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Bojana Nikolić

Academy of Applied Technical and Prescholl Teacher Studies Nis, Serbia,
bojana.nikolic@akademijanis.edu.rs

Emilija Popović

Academy of Applied Technical and Prescholl Teacher Studies Nis, Serbia,
emilija.popovic@akademijanis.edu.rs

Jelena Veljković Mekić

Academy of Applied Technical and Prescholl Teacher Studies Nis, Serbia,
jelena.veljkovic.mekic@akademijanis.edu.rs

Dragana Dragutinović

Academy of Applied Technical and Prescholl Teacher Studies Nis, Serbia,
dragana.dragutinovic@akademijanis.edu.rs

Abstract: The purpose of this paper is to highlight the importance of the presence of art and artwork in the educational practice of preschool children. The paper highlights and explains the importance of learning through art at an early age, taking into account the recent history of pedagogical thought on the subject (Movement for education through art, teaching of Reggio Emilia), as well as contemporary research and trends in the field of education.

As an example of good practice, the paper presents an experimental educational program of art workshops for the youngest. The workshops were conducted by experts in the fields of fine and musical arts, and literature. Carefully selected contents from the history of art (architecture, music, fine arts, literature) were presented to the children in a methodologically adequate way. The workshops were accompanied by musical works from all eras with which the children were introduced, performed on instruments typical of that time. By monitoring the children's reactions and analyzing their creative responses (drawings, objects, paintings, works of applied art), it was concluded that the children gave adequate responses to the offered content, that they managed to build a certain aesthetic attitude towards the displayed content and give their creative response.

In addition to the presence of artists in the kindergarten, we emphasize the necessity of permanent education of educators in the field of art, cooperation of kindergartens with institutions that deal with the education of educators, as well as cooperation with cultural institutions at the local and national level (galleries, museums, libraries, concerts).

Keywords: child, fine arts, music, literature.

ULOGA UMETNOSTI U VASPITANJU DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Bojana Nikolić

Akademija tehničko vaspitačkih strukovnih studija Niš, Srbija, bojana.nikolic@akademijanis.edu.rs

Emilija Popović

Akademija tehničko vaspitačkih strukovnih studija Niš, Srbija, emilija.popovic@akademijanis.edu.rs

Jelena Veljković Mekić

Akademija tehničko vaspitačkih strukovnih studija Niš, Srbija
jelena.veljkovic.mekic@akademijanis.edu.rs

Dragana Dragutinović

Akademija tehničko vaspitačkih strukovnih studija Niš, Srbija,
dragana.dragutinovic@akademijanis.edu.rs

Apstrakt: Svrha ovog rada je da istakne značaj prisustva umetnosti i umetničkog dela u vaspitno obrazovnoj praksi dece predškolskog uzrasta. U radu je istaknut i obrazložen značaj učenja putem umetnosti u ranom uzrastu uzimajući u obzir skorašnju istoriju pedagoške misli na tu temu (Pokret za umetničko vaspitanje, učenje Ređo Emilija), kao i savremena istraživanja i tendencije u polju obrazovanja i vaspitanja.

Kao primer dobre prakse, u radu je predstavljen eksperimentalni edukativni program umetničkih radionica za najmlađe. Radionice su sprovedene od strane stručnjaka iz oblasti likovne umetnosti, muzičke umetnosti i

književnosti. Deci su, na metodološki adekvatan način prezentovani brižljivo odabrani sadržaji iz istorije umetnosti (arhitektura, likovna umetnost, muzika, književnost). Radionice su pratila i muzička dela iz svih epoha sa kojima su deca upoznavana, izvedena na instrumenima tipičnim za to vreme. Praćenjem dečjih reakcija i analizom njihovih kreativnih odgovora (crteži, objekti, slike, dela primenjene umetnosti) došlo se do zaključka da su deca na ponuđene sadržaje dala adekvatne odgovore, da su uspela da izgrade određen estetski stav prema prikazanim sadržajima i dala svoj kreativni odgovor.

Pored prisustva umetnika u vrtiću, ističemo neophodnost permanentne edukacije vaspitača na polju umetnosti, saradnju vrtića sa ustanovama koje bave edukacijom vaspitača, kao i saradnju sa institucijama kulture na lokalnom i nacionalnom nivou (galerije, muzeji, biblioteke, koncerti).

Ključne reči: dete, likovna umetnost, muzika, književnost.

1. DECA I UMETNOST

Istorijski gledano, za prvo značajno isticanje uloge umetnosti u vaspitanju zaslužan je tkz. Pokret za umetničko vaspitanje, koji se javio krajem 19. i početkom 20. veka. Ovaj pokret nastao je kao otpor intelektualizaciji vaspitanja i obrazovanja u to vreme. Na čelu sa Herbert Ridom (Herbert Read), pokret ističe umetnost kao veoma važnu kariku u razvoju ličnosti dece i mladih. Rid (Read) takođe predlaže da umetnost postane glavna okosnica vaspitanja i formiranja novog čoveka. Ovo se može sprovesti kroz tri aktivnosti koje jačaju dečje izražavanje i ostvarenje-uzivanje u umetničkom delu, umetničko stvaranje i estetsko procenjivanje umetničkih dela (Read, 1958, po Filipović, Vojvodić, 2019: 563).

Drugi put u novijoj istoriji, uloga umetnosti u vaspitanju istaknuta je u okviru pedagogije Redo Emilije. U intervjuu sa Veom Veki (Vea Vecci), Lela Gandini (Lella Gandini) (Edwards, Gandini, Forman, 1997: 139) kao jedan od osnovnih motiva za bavljenje profesijom ateljeriste (atelierista) ističe upotrebu vizuelnog jezika kao osnovne konstrukcije za izražavanje misli i osećanja u okviru šireg konteksta holističkog pristupa vaspitanju. Jedna od osnovnih funkcija ateljea u Ređu bila je mogućnost da odrasli posmatraju i razumeju procese učenja kod dece predškolskog uzrasta. Pojava ateljea, značaj i uloga koji su mu dati u pedagogiji Redo Emilije predstavljaju pravu revoluciju u smislu prepoznavanja značaja umetnosti u životu dece ranog, odnosno predškolskog uzrasta.

U našoj sredini, područje estetskog procenjivanja je nepravedno zapostavljeno u vaspitno obrazovnoj praksi dece predškolskog uzrasta, jer često nesvesno polazimo od stava da dete predškolskog uzrasta ne može da razume umetnička dela koja mu pokazujemo ili ne ume da govori o umetnosti. (Nikolić, Dragutinović, Popović, Veljković Mekić, 2023: 490). Zaključak istraživanja iz 2015. godine (Pavlović, 2015: 25) govori da se likovna dela ne koriste dovoljno u vaspitno-obrazovnom procesu u našim vrtićima i osnovnim školama, i da se, samim tim, ne koriste u dovoljnoj meri ni različiti pristupi u poučavanju pomoću likovnih dela. Razlog je uglavnom nedostatak finansijskih sredstava za nabavku reprodukcija i replika, ali, u velikoj meri, i nedovoljna stručna osposobljenost ispitanika, pogotovo vaspitača i učitelja. Takođe, utvrđeno je da nema dovoljne saradnje između vaspitača i učitelja sa umetničkim muzejima i galerijama, što se može opravdati nedostatkom potpune podrške kolektiva.

Savremene metodike likovnog, muzičkog i govornog vaspitanja i obrazovanja smatraju da vaspitač mora poznavati razvojne karakteristike dece i njihove sposobnosti da prihvate umetničko delo na određenom uzrastu, dakle na osnovu razvoja estetsko oblikovne dimenzije dečje ličnosti vrši se i odabir umetničkih dela za pojedini uzrast dece. Neophodno je da vaspitači dobro poznaju osnovne zakonitosti razvoja likovnog, muzičkog i jezičkog jezika (faze razvoja dečjeg crteža, faze razvoja govora i muzičkih sposobnosti) u odnosu na uzrast deteta, njegov kognitivni i socio-emotivni razvoj. Samo na taj način vaspitač detetu može ponuditi umetničke sadržaje koje dete može da razume. Upravo kroz umetnost dete upoznaje sopstveno kulturno nasleđe, kulturu drugih naroda, upoznaje različite likovne tehnike i materijale, različite muzičke i književne forme. Dalje, prisustvo umetnika u vrtiću, posete umetničkim ateljeima i radionicama, koncertima, bibliotekama, muzejima, galerijama grade dečju ličnost.

U skladu sa stavom da postoji optimalni period učenja, smatramo da je značajno da deca još u vrtićima budu u kontaktu sa umetničkim delima, kako bi stekla sposobnost razumevanja i uvažavanja dela vizuelnih umetnosti i umetnosti uopšte, kao važnog elementa njihovog socijalno-kulturnog okruženja. Ukoliko bi likovna dela bila pristupačnija deci u svakodnevnoj vaspitno-obrazovnoj praksi, ona bi lakše stekla navike da ih posmatraju, razgovaraju o njima ili da ih koriste kao podsticaje za stvaranje (Pavlović, 2015:18,19). Ako uzmemo u obzir širi socijalni kontekst i činjenicu da današnja deca odrastaju u veku medijске kulture u okviru koje prate mnoštvo agresivnih digitalnih sadržaja, kontakt sa umetnošću dobija još jedan viši smisao. U dečji svet treba postepeno i metodički ispravno uvoditi širok spektar umetničkih produkata: mitove, književnost, arhitekturu, skulpturu, muziku, slikarstvo. Dete uči da gleda i sluša isto kao što uči da govori: postepeno i kroz faze. Kroz smisleno i sistematsko delovanje edukatora dete će vremenom naučiti da prepoznaje i vrednuje dela umetnosti. Verbalizacija utisaka, misli i osećanja koje izaziva umetničko delo produbljuje i gradi dečju ličnost, vaspitava dete u smislu da može da razume samu potrebu bavljenja umetnošću, da kasnije, kroz život ume da vrednuje i ceni svetsku umetničku baštinu.

U procesu sagledavanja jednog umetničkog dela, bilo da ono pripada književnosti, muzici, arhitekturi ili likovnoj umetnosti postoji nekoliko važnih koraka. Prvi korak je određivanje područja stvaralaštva i tehnike koju je umetnik izabrao da bi stvorio delo. Drugi korak je prepoznavanje teme, sadržaja dela. Treći korak podrazumeva uočavanje elemenata dela, recepciju njihove međusobne usklađenosti, a četvrti se vezuje za otkrivanje smisla i značenja dela, odnovo tumačenje poruke umetnika.

B. Karlavaris (Filipović, 2011: 303) se bavio problemom primerenosti likovnih dela na pojedinim uzrastima dece, s obzirom da za razliku od ostalih vidova umetnosti koje stvaraju dela namenjena deci (muzika za decu, dečje pozorište i film, književnost za decu) ne postoji dečja likovna umetnost. Što se likovne umetnosti tiče, deci na predškolskom uzrastu su bliska dela koja imaju likovnu formu jasnih kontura, dela koja su dekorativna i imaju intenzivan kolorit, naglašenu plastiku, teksturu i valere. Deca vole jasan događaj, figure i radnju koja je razumljiva i lako vizuelno čitljiva. Ako se približe na deci razumljiv i jednostavan način (kroz igru, priču, sliku) dela primitivne, egipatske, antičke umetnosti, romanike, gotike, renesanse, baroka, čak i savremene umetnosti mogu biti veoma interesantna za decu.

Specifičnost dečje spoznaje vezana je i za situaciju da će dete najpre uočiti neku likovnu pojavu u svetu oko sebe, u prirodi, nego na umetničkom delu. Zato umetnost i umetnička dela treba stalno dovoditi u vezu sa životom.

Prilikom posmatranja umetničkog dela kao i dečjih likovnih radova, potrebno je razumeti kako deca opažaju i reaguju na umetničke predmete. Kritičko mišljenje predstavlja jedan od pedagoških ciljeva savremene škole i nastave koja se bavi razvijanjem potencijala učenika. Mnoga istraživanja potvrđuju da logičko i kritičko mišljenje dopunjava, artikuliše i kontroliše divergentno mišljenje, a time podržava i kreativnu produkciju što ukazuje da umetničko delo u nastavi likovne kulture podstiče i razvija kritičko mišljenje. Pokazalo se da su i mlađa deca predškolskog uzrasta prilično sposobna da „čitaju“ umetnička dela tražeći značenje i dokaze. U tim istraživanjima se videlo da je moguće prevideti one suptilne, a opet značajne načine na koje umetnost može da deluje i postane idealno sredstvo za razvoj kritičkih sposobnosti ako su pitanja osmišljena na pravi način i sprovedena u okviru samog pedagoškog procesa. (Selaković, 2015: 55)

2. PRIMER DOBRE PRAKSE: ISTORIJA UMETNOSTI ZA DECU

Pored zahteva da se vaspitači konstantno edukuju i usavršavaju u polju umetnosti i savremene metodike likovnog, muzičkog i govornog vaspitanja, poželjna je saradnja sa ljudima koji su stručni za specifično umetničko polje. Jedan od takvih primera dobre prakse je ciklus radionica sproveden u okviru projekta “Umetnički vremepolov” (Nikolić B, Dragutinović D, Popović E, Veljković Mekić J, 2022). Radionice za decu predškolskog uzrasta vodile su dr um. Bojana Nikolić, dr um. Dragana Dragutinović, dr didaktičko-metodičkih nauka Emilija Popović i dr filoloških nauka Jelena Veljković Mekić. Kroz tekst, muziku i sliku deca su vođena kroz epohe istorije umetnosti imajući u vidu sledeća tri pristupa: likovni, muzički i književni. U skladu sa razvojnim karakteristikama perioda predškolskog detinjstva, kao i dečjim interesovanjima, autorke projekta su koristile brižljivo odabrane vizuelne, auditivne i tekstualne sadržaje. Pored recepcije dela na početku, deca su bila upućena i na stvaralački rad u okviru kog su deci bile ponuđeni odabrani likovni materijali.

Umetničko putovanje za predškolce počelo je u antičkoj Grčkoj. O načinu života starih Grka deca su saznala zahvaljujući reprodukcijama i rekonstrukcijama tadašnjih kuća i hramova, slikama čuvenih antičkih skulptura i vaza. Život i duh vremena dodatno su dočarali zvuci lire i kitare. Deci je bila bliska priča o bogovima i njihovom uzbudljivom životu na Olimpu. Likovne aktivnosti su podrazumevale izradu kostima, jer se u grčkom kostimu ogledaju sve karakteristike grčke civilizacije koje je čine izuzetnom: sloboda, ljubav prema lepom i racionalnom. Autorke radionica su sa decom izrađivale delove antičke odeće: hiton, himation, dijademe, kape, sandale, nakit. Upotrebljeni su dugi komadi belog platna na koje su otiskivani geometrijski i floralni motivi koji se mogu pronaći na grčkim vazama. Muzika je u antičko vreme bila veoma cenjena, smatrala se darom bogova i imala je presudnu ulogu u vaspitanju dece. Celu aktivnost je pratila muzika izvedena na liri i kitari koja je nastala na osnovu istraživanja fragmenata muzičkih zapisa, književnih referenci i ostataka muzičkih instrumenata.

Deca su bila u prilici da u slobodnoj igri i kroz dramatizaciju ožive stari svet bogate kulture, legendarne junake, pesnike i filozofe, poznate vajara i njihove skulpture, mitska bića i učesnike olimpijskih igara.

Proces dekoracije odeće koju su nosili stari Grci podstakao je decu na slobodnu dramsku igru. Odevena u toge, okićena nakitom koji su sama napravila, deca su sasvim nesevesno demonstrirala sopstveni doživljaj sadržaja koji im je prezentovan. Dečaci su, ponosni na štitove i mačeve koje su sami napravili, simulirali scene iz bitaka.

Slika 1: Dekoracija hitona

Slika 2: Antički ratnički štít

Na metodološki sličan način deca su se upoznala sa duhom, načinom života kapitalnim delima umetnosti srednjeg veka. Velelepni zamkovi, visoke katedrale, život vlastele, život običnog čoveka pobudio je interesovanje dece. Kroz priču o kralju Arturu i vitezovima okruglog stola deca su bila poučena o ljudskoj hrabrosti i vrlinama. Robin Hud, Jovanka Orleanka, magični vitraži, mozaici, firentinske zidne slike, srednjevekovna Srbija, loza Nemanjića otvorili su beskrajnu riznicu kulture koju su deca osetila i doživela na sebi svojstven način. Likovna produkcija izrodila je pravi mali srednjevekovni banket sa viteškom promenadom, papirnim konjima i heraldičkim simbolima na kapama princeza i štitovima vitezova.

Slika 3: Srednjevekovni konj

Slika 4: Viteški mačevi

Antropocentrični svet renesanse na decu je ostavio manje snažan utisak u odnosu na misterije srednjeg veka. Harmonija, proporcija, perspektiva su apstraktni pojmovi čijom se analizom nismo bavili, ali su deca imala priliku da osete ove vrednosti na delima čuvenog Leonarda, Mikelandela, Rafaela, Ticijana, Direra, Bruneleskija itd. Najveću začudnost je izazvala odeća na čuvenim portretima koje su deca imala prilike da vide. Veliko interesovanje i pažnju dece privukla je digitalna aplikacija (Google Arts&Culture) uz pomoć koje su deca uspela da “uđu” i zamene npr. Mona Lizin lik sopstvenim licem. Arčimboldovi voćni portreti takođe su zaokupili dečju pažnju. Aktivnost slikanja portreta bila je praćena harmoničnim zvucima laute koju su upotpunjavali renesansnu atmosferu radne sobe.

Slika 5: Mona Liza

Slika 6: Autoportret

Slika 7: Nadrealistički crtež

Otkrića i dela nastala u novom veku su deci i njihovom poimanju stvarnosti bila najbliža. Individualizam, subjektivnost, apstraktna i konceptualna umetnost, bodi art, lend art, video art zaokupili su dečju pažnju i iznedrili divne kolaže koje su deca realizovala isecanjem odštampanih reprodukcija dela Salvadora Dalija, Pabla Pikasa, Fride Kalo, Paula Klea itd.

Sudeći po produktima nastalim u toku radionica i po reakcijama dece tokom trajanja istih, ciklus gore opisanih umetničkih radionica omogućio je deci aktivaciju ličnih stvaralačkih potencijala, pobudio njihovu radoznalost i maštu, omogućio im da osele organsku povezanost i međuzavisnost različitih grana umetnosti. Deca su davala smeće i kreativne odgovore na umetničke provokacije koje su im priredile voditeljke radionica, razvila su osećaj da razumevanje i stvaranje umetnosti koji predstavlja plemenitu ljudsku potrebu.

Holistički karakter pristupa omogućio je da deca ustanove i učvrste vezu između umetnosti i životnog iskustva, kao i da razviju kulturu gledanja, slušanja i govora u javnom prostoru na pravilan način. Posredno, deca usvajaju i estetiku medijskog aparata, stiču praktično razumevanje auditivnih i vizuelnih sadržaja, izgrađuju stavove i sposobnost za njihovo vrednovanje i primenu u procesu donošenja odluka o obliku i načinu prezentacije ideje.

Razvoj stvaralačkog ponašanja ličnosti nije izolovan proces, već je sastavni deo kognitivnog, socijalnog i moralnog razvoja dece i mladih, i obrnuto svaki od razvojnih aspekata je sastavni deo stvaralačkih kapaciteta pojedinca. Tendencije savremenog doba, gde umetnost ima društveni značaj, komunikacijsku funkciju i ideološki aspekt, reflektuje se i na pristup estetskom vaspitanju dece i mladih u obrazovnom sistemu. Polazeći od inovativnih ideja savremene nastave koja prihvata interdisciplinarnost, kompleksnost i društvenu realnost kao neophodne faktore teorije i prakse, upravo se integrativna i holistička priroda estetskog vaspitanja nameće kao neizostavan činilac u obrazovanju (Filipović, Vojvodić, 2019: 565).

Ovaj eksperimentalni edukativni program je u saglasju sa nacionalnom koncepcijom osnova programa u Srbiji, *Godine uzleta*. Naime, kompetencija *kulturološka svest i izražavanje* se podržava kultivisanjem dečje igre; razvijanjem kulturnog, nacionalnog i identiteta „stanovnika planete”; približavanjem deci kulturnog nasleđa zajednice i čovečanstva, podsticanjem stvaralačkog izražavanja ideja, iskustava i emocija dece kroz različita umetnička područja (vizuelna umetnost, drama, muzika, pokret i ples, književnost); opremanjem prostora kojim se podstiče začudnost i estetski doživljaj; podsticanjem dece na različite načine stvaralačke prerade svojih doživljaja i iskustava kroz različite medije (Godine uzleta, 2019).

3. ZAKLJUČAK

Prisustvo umetnosti i umetnika u vrtiću ima veliki značaj za sve aspekte razvoja dečje ličnosti. Susretanje dece sa sadržajima likovne, muzičke umetnosti i književnosti stimuliše decu na stvaralačke aktivnosti, a istovremeno dopušta deci da se osele vrednima i kompetentnima. Samo iskrenom verom, vrednim i konstantnim ulaganjem u dečje potencijale može doći do nastanka novih velikih umetničkih dela i novih velikih umetnika.

Od velikog značaja je i rad na kompetencijama vaspitača na ovom polju: neophodno je stalno stručno usavršavanje vaspitača, posebno usavršavanje u oblasti umetnosti, obučavanje vaspitača za korišćenje specifičnih metodičkih pristupa istalno rad na podizanju kulturne svesti. Ovi postupci bi postepeno doveli do restrukturiranja vrednovanja umetničke oblasti i njene uloge u razvoju dece.

Saradnja sa ustanovama kulture na lokalnom i nacionalnom novou takođe doprinosi negovanju i razvijanju potrebe za umetnošću, sticanju osnovnih estetskih kriterijuma prema delima likovne, muzičke umetnosti i književnosti.

LITERATURA

- Дотлић, Љ., & Каменов, Е. (1996). Књижевност у децем вртићу. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Филиповић, С. (2011). Методика ликовног васпитања и образовања. Београд: Универзитет уметности и Кlett.
- Филиповић, С., & Војводић, М. (2019). Утицај естетског васпитања на формирање личног идентитета деце и младих. Социолошки преглед, vol. LIII (2019), no. 2, стр. 556–576 .doi: 10.5937/socpreg53-20949
- Матић, Е., & Мирковић-Радош К. (1986). Музика и предшколско дете 1. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Наумовић, М. (2000). Методика развоја говора деце предшколског узраста. Пирот: Виша школа за образовање васпитача
- Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета” (2019). Београд: Министарство просвете РС.
- Павловић, М. (2016). Улога ликовног дела у васпитању и образовању деце предшколског и основношколског узраста. Иновације у настави, XXIX, 2016/1, стр. 16–28, Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду.
- Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (1997). *The Hundred Languages of Children*, 2nd ed. Ablex Publishing Corporation
- Filipović, S., & Marković, M. (2020). Children’s play as a form and method in preschool education. Proceedings of the international conference professional competences for teaching in the 21st century, Faculty of Education in Jagodina, University of Kragujevac.
- Nikolić, B., Dragutinović, D., Popović, E., & Veljković Mekić, J. (2023) Umetnički vremeplov – prikaz projekta. XIV Међународна научно-стручна конференција „Унапређење квалитете живота дјеце и младих“, Драч, Албанија Тематски зборник/Conference proceedings Други дио/Part II стр. 489-496.
- Shavkatovna, M. K. (2021). Teaching Visual Arts to Preschool Children. International journal on orange technology. <https://journals.researchparks.org/index.php/IJOT> e-ISSN: 2615-8140 | p-ISSN: 2615-7071. Volume: 03 Issue: 11 |Nov 2021
- Selaković, K. (2015). Umetničko delo u funkciji podsticanja razvoja likovnih sposobnosti kod učenika mlađeg školskog uzrasta. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet. Neobjavljena doktorska disertacija.